İnsan, kâinâtın takvimidir

İnsan, dünyaya bir me’mûr ve misafir olarak gönderilmiş, çok ehemmiyetli istidâd ona verilmiştir.
Ve o istidâdâta göre ehemmiyetli vazifeler tevdi edilmiştir.

Ve insanı, o gâyeye ve o vazifelere çalıştırmak için, şiddetli teşvikler ve dehşetli tehdidler edilmiştir. Dünyaya pek çok meftûn ve mübtelâ olduğu halde, dünyadan nefret ve âlem-i bekâya geçmek için eser-i rahmet olarak iştiyâk-engiz bir hâlete mazhâr olur. Eğer nefis ve şeytanı dinlerse, esfel-i sâfilîne düşer, eğer Hak ve Kur’ân’ı dinlerse, a’lâ-yı illiyyîne çıkar, kâinâtın bir güzel takvimi olur. Emelleri, arzuları ve elemleri ve belâları; dâiresi, gözü, hayali nereye yetişirse ve gidinceye kadar geniştir. Enâniyetine istinâd edip hayât-ı dünyeviyeyi gâye-i hayal ederek derd-i maişet içinde muvakkat bazı lezzetler için çalışsa, gâyet dar bir dâire içinde boğulur gider.

Fiil ve amel cihetinde ve sa’y-i maddî i’tibâriyle zaîf bir hayvandır, âciz bir mahlûktur, dâire-i tasarrufâtı ve mâlikiyeti o kadar dardır ki; elini uzatsa ona yetişebilir. Hayât-ı dünyeviyeye hasr-ı fikir etse; yüz derece sermâyece hayvandan yüksek olduğu halde, yüz derece serçe kuşu gibi bir hayvandan aşağı düşer. Yani hayât-ı dünyeviyeyi gâye-i maksad yapsa ve ona dâim çalışsa, en ednâ bir serçe kuşunun bir neferi hükmünde olur. Hayât-ı uhreviyeyi gâye-i maksad yapsa ve şu hayâtı dahi ona vesile ve mezraâ etse ve ona göre çalışsa; o vakit hayvânâtın büyük bir kumandanı hükmünde ve şu dünyada Cenâb-ı Hakk’ın nâzlı ve niyâzdâr bir abdi, mükerrem ve muhterem bir misâfiri olur.

İnsan, amelinde nefsi için bir haz ve zâtı için bir hisse aradığı için hayvana benzer. Bilmediği ve yetişmediği şeye düşmandır. Bir gözsüz akrep ve ayaksız bir yılan gibi haşerâta mağlûb olur. Bir küçük kâinât olup, kemâl-i hilkati ve cem’iyetli hârika cihâzlarının binler acîb vazîfeleri görecek bir tarzda mahlûkiyeti, kâinâttan aşağı değildir. Bir-iki senede ancak ayağa kalkar, onbeş senede ancak menfaât ve zararı fark eder. İşte cehûl mübalâğası, buna da işâret eder. Bütün zîhayat âlemi içinde nâzik, nâzenin, nâzdar bir çocuk hükmündedir. Rahmanürrahîm’in dergâhında; ya za’f ve acziyle ağlamak veya fakr ve ihtiyâcıyla duâ etmek gerektir.

Dalâlet ve gaflete düşmüş ise, hâzır lezzetine geçmişten gelen hüzünler ve gelecekten gelen endişeler, aldığı cüz’î lezzeti acılaştırır, bozar. Dar âlem-i arzîde, hayât-ı dünyevîye toprağı altında o cihâzât-ı ma’neviyesini nefsin hevesâtına sarfetse; bozulan çekirdek gibi bir cüz’î telezzüz için kısa bir ömürde, dar bir yerde ve sıkıntılı bir halde çürüyüp tefessüh ederek, mes’uliyet-i ma’neviyeyi bedbaht ruhuna yüklenecek, şu dünyadan göçüp gidecektir. Dönmemek üzere zevâle mahkûm olursa, muhabbeti adâvete döner, hayreti istihfâfa, hürmeti tahkire meyleder. Dünya cihetinde Sâni-i Âlem’in mu’cizeli san’atlarını gâyet güzelce teşhir ve tanzim ettiği için, isyân ve küfrüyle beraber dünyada bırakılmış ve azâbı te’hir edilmiştir.

İnsan, enaniyet cihetinde hayvan dahi olamaz, başdaki akıl, meş’um bir âlet olarak başını dâima döğer. Hayvanların

aksine olarak, hayata lâzım herşeye karşı câhildir, herşeyi öğrenmeye mecbûrdur. ibâdet için halk olunduğunu, fıtratı ve cihâzât-ı ma'neviyesi göstermektedir. İnfial ve kabûl ve duâ ve suâl cihetinde, şu dünya hanında aziz bir yolcudur. İnsâniyet cihetiyle ekser mevcûdâtla alâkadardır. Onların saâdetleriyle mütelezziz ve helâketleriyle müteellimdir. Kadîr ve Hâlık isminin eserini görse, Alîm ismini görmezse gaflet ve tabiat dalâletine düşebilir. Kadîr-i zül Celâl'e dayanıp tevekkül etmezse ve i'timâd edip teslim olmazsa, vicdânı dâim azâb içinde kalır. Semeresiz meşakkatler, elemler, teessüfler onu boğar. Ya sarhoş veya canavar eder. Kemâl-i hilkati ve cem'iyetli hârika cihâzlarının binler acîb vazîfeleri görecek bir tarzda mahlûkiyeti kâinâttan aşağı değildir.

İnsan, kesrete dalıp kâinât içinde boğulup dünyanın muhabbetiyle sersem olarak fânilerin tebessümlerine aldansa, onların kucaklarına atılsa, elbette nihâyetsiz bir hasârete düşer. Hem fenâ, hem fâni, hem ademe düşer. Hem ma'nen kendîni idâm eder. Kusûr etse, istiğfâr etmeli. "Yâ Rab! Kusûrumuzu affet, bizi kendine kul kabûl et, emânetini kabzetmek zamanına kadar bizi emânette emin kıl. Âmîn" demeli ve O'na yalvarmalıdır. Lisân-ı Kur'ân'dan kalb kulağıyla îmân derslerini işitip başını kaldırsa, vahdete müteveccih olsa, ubûdiyetin mi'râcıyla arş-ı kemâlâta çıkabilir. Bâki bir insan olur.

Muhabbet-i İlâhiyenin ziyâsını tazammun eden îmânın nuruyla münevver olan İslâmiyetin terbiyesiyle tekemmül edip; insâniyet cihetinde, abdiyet içinde bir sultândır ve cüz'iyeti içinde bir küllîdir, küçüklüğü içinde bir âlemdir ve hakâreti içinde öyle makamı büyük ve dâire-i nezâreti geniş bir nâzırdır. Nebâtî cismâniyeti cihetiyle ve hayvânî nefsi i'tibâriyle; sağir bir cüz, hakir bir cüz'î, fakir bir mahlûk, zaîf bir hayvandır. Saâdet-i ebediyeye gittiği için, mevt yolunda geçtiğini hoş görmek lâzımdır. Sâni'-i zül Celâl'in kıymettâr ihsânâtının nümûnelerini ve hârika san'at antikalarını çarşıyı âlem sergilerinde, ticâret nazarında temâşâ etmek için, şu teşhirgâhta birkaç dakika durup seyrediyor; sonra kayboluyor.

İnsan, şu kâinâta geldikten sonra "iki cihetle" ubûdiyeti var: Bir ciheti; gâibâne bir sûrette bir ubûdiyeti, bir tefekkürü var. Diğeri; hâzırâne, muhâtaba sûretinde bir ubûdiyeti, bir münâcâtı vardır. Kendisine verilen istidâd ile, yer, gök ve dağların tahammülünden çekindiği emânet-i kübrâyı tahammül edip alır, küçücük cüz'î ölçüleriyle, sanatçıklarıyla Hâlıkının muhit sıfâtlarını, küllî şuûnâtını, nihâyetsiz tecelliyâtını ölçerek bilir. Zîhayat âlemler bir dâire sûretinde îcâd edilip, nokta-i merkeziyede bırakılmıştır. Âdeta zîhayatlardan maksûd olan gâyeler insanda temerküz ediyor; bütün zîhayâtı onun etrafına toplayıp, ona hizmetkâr ve müsahhâr ediyor, onu onlara hâkim ediyor. Her ne kadar fâil-i muhtar ise de, fakat meşîet-i İlâhiye asıldır ve kader hâkimdir. Meşîet-i İlâhiye, meşîet-i insâniyeyi geri verir.